Gemensam värdegrund

DET
GODA
LIVET
I SÖRM
LAND

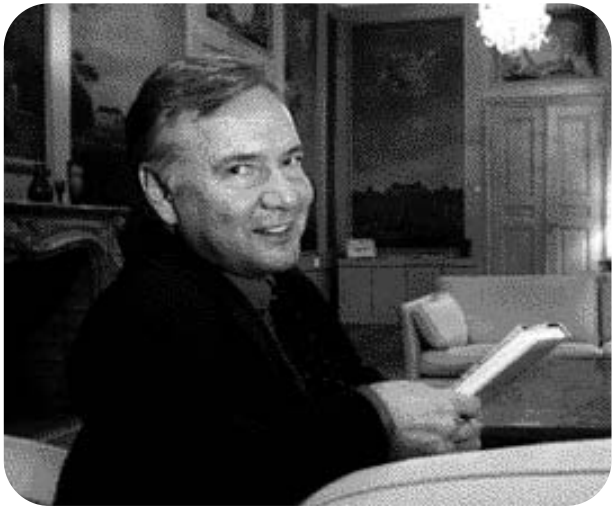


Foto: Södermanlands Nyheter

FÖR MIG PERSONLIGEN *är människovärdet det centrala i all utveckling, både i den lilla och den stora världen. Alla människors lika värde är det kitt som håller ihop människor och samhällen. Det fina är att vi kan ha olika människosyn, som kristna, muslimer, ateister… Oavsett dessa olikheter kan vi förenas i en gemensam syn på alla människors lika värde. I mitt politiska liv är demokratin central.*

Filosofin och etiken, med sin tvåtusenåriga historia, har till uppgift att värna och hävda människovärdesprincipen. För mig är etiken och demokratin två sidor av samma sak. Etikens uppgift är att skilja det onda från det goda. För att demokratin ska leva och utvecklas, krävs därför en tydlig koppling till etiken. Länsstyrelsen ska genom sin verksamhet bidra till att ge kvinnor och män i Sörmland ett gott liv. Lite mer seriöst kan det uttryckas som att; länsstyrelsen har uppdraget att vara en förvaltning i medborgarnas och demokratins tjänst. Grunden för detta uppdrag återfinns i 1 kap. 2 § i regeringsformen. Där beskrivs bland annat det offentligas skyldighet att verka för demokratins idéer och för alla människors lika värde, frihet och värdighet. Detta utgör delar i det som kallas en gemensam värdegrund.

När jag kom till Sörmland som landshövding 1996, befann sig Sverige i en finansiell kris. Uppdraget från regeringen var att också på regional nivå göra allt för att bryta denna kris. Som politiker i Västernorrland lärde jag mig hur viktigt det är att alla drar åt samma håll i en sådan situation. Jag ville därför försöka mobilisera ett engagemang runt en rad viktiga frågor som rörde Sörmland. Jag ville också försöka hitta dessa idéer utanför de traditionella och formella institutionerna.

Jag bjöd in en rad olika aktörer i alla slags verksamheter i länet – privata, offentliga och ideella. Vi bildade Partnerskapet Samling Sörmland. En rad samtal och diskussioner fördes om viktiga drivkrafter i länet. Många idéer plockades upp och åtta punkter prioriterades som de viktigaste för länets utveckling.

En av dessa punkter hette ”Det goda livet”. Det har sedan dess funnits med som ett utvecklings- och samarbetsområde för länsstyrelsen. Det har bland annat handlat om att skapa en trygg och säker miljö för barn, vuxna och äldre, om goda utbildningsmöj-

ligheter och ett bra boende med god kvalitet. Ett gott liv, med en bra livssituation för enskilda och familjer, är också viktigt för intresset att etablera företag och för möjligheterna att rekrytera bra arbetskraft.

Regeringen uttrycker detta i termer av hållbar utveckling och hållbar tillväxt i tre dimensioner; ekonomi, ekologi och sociala förhållanden. Arbetet med en hållbar utveckling utgör idag en tydlig utgångspunkt för länsstyrelsen.

Jag hade en önskan om att samla våra erfarenheter och tankar från mitten av 1990-talet i en bok om "Det goda livet i Sörmland". Under 2003 utvecklades denna idé med hjälp av fyra Sörmlandsambassadörer, tillika namnkunniga journalister; Bo Holmström, Håkan Nilsson, Ingemar Odlander och Sven Strömberg. Vi inledde ett samtal om hur detta bokprojekt skulle kunna gestaltas. De föreslog att vi skulle låta denna bok få växa fram i en process som kunde löpa över ett års tid. Fyra teman pekades ut; gemensam värdegrund, hälsa, språk och boende. Vart och ett av dessa kommer att behandlas i ett seminarium som dokumenteras i var sin egen skrift. Under 2004 kommer allt material att sammanställas till boken om Det goda livet i Sörmland. Eva Aalbu, länsstyrelsen i Sörmland, är projektledare.

Det kändes naturligt att inleda med frågor om en gemensam värdegrund, etik och moral. Inte minst mot bakgrund av att vårt samhälle blir allt mer mångkulturellt och att vi ställs inför nya frågeställningar och krav – både som privatpersoner och som företrädare för olika verksamheter. Samhällsdebatten har under senare år visat på behov av att frågor om etik och värdegrund sätts mer i fokus i våra verksamheter. Det kräver samtal och reflektion över förhållningssätt, vägval och metoder. Arbete med en gemensam värdegrund syftar till att tydliggöra avsikter, värden och normer. Ytterst handlar det om att bibehålla och främja de demokratiska värdena.

Det första seminariet i serien om Det goda livet i Sörmland ägde rum den 28 januari 2003 vid Hedenlunda konferenscenter i Flen. Jag vill först och främst tacka de fyra föreläsare som gav oss en fantastisk eftermiddag och underlaget till denna skrift; Erwin Bischofberger, Erica Falkenström, Lennart Koskinen och Nalin Pekgul. Ingemar Odlander ledsagade dessa personer i ett animerat samtal om etik, moral och demokrati. Sörmlandsambassadör och journalist Ulla Hagman har bearbetat texterna. Tack till er båda två.

Min förhoppning är att denna skrift ska ge inspiration och väcka tankar som utvecklar.

Nyköping i juni 2003



BO HOLMBERG


© sanna blåvarg/johnér bildbyrå

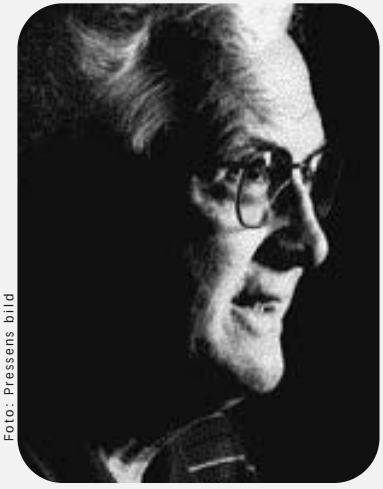


Foto: Pressens bild

ERWIN BISCHOFBERGER

Jesuitpater och professor i medicinsk etik vid Karolinska Institutet.

”Konsten att förena trygghet och frihet”

ETIK OCH MÄNNISKOSYN I ETT FILOSOFISKT PERSPEKTIV

– När Aristoteles på 300-talet f Kr ställde frågan; Vad är det goda livet? Då började han med att säga; det goda livet finns inte om inte människan själv är god. Vi kan inte ersätta vår godhet med någon metod. Det hänger allt mer ihop med att vi själva är goda.

Jag vill tala om två saker. Den första har anknytning till utredningen ”Vård i livets slutskede”. Där konstaterades att vi själva måste vara goda som personer för att sedan kunna handla gott. Med anknytning till detta vill jag visa vad jag menar med människosyn. Jag menar alltså att det är en gemensam *människosyn* som ska finnas i botten för det goda livet, för någon gemenskap som vi kan dela med varandra.

MÄNNISKAN SOM ORGANISM	MÄNNISKAN SOM AKTÖR	MÄNNISKAN SOM PERSON
• Biologiska värden	• Funktionsvärden	• Människovärdet
• Fysiologiska samspel	• Autonomi (självbestämmande)	• Integritet (egenvärde)
• Organsystem	• Förmågor och egenskaper	• Människans blotta och utblottade existens
• Naturen	• Kulturen	• Människans insida (andliga värden)

Schema 1

Om vi inte längre har någon gemensam gudsbild eller någon gudsbild alls, ska vi åtminstone ha en gemensam människosyn (se schema 1). Människan är en *organism*, ett organsystem med fysiologiska funktioner, med ett fysiologiskt samspel. Vi vet att människan är en biologisk varelse. Samtidigt kan inte biologin bevisa att vi enbart är en biologisk varelse. Som biologiska varelser är vi *förenade med all natur*. Men, människan är också *aktör* med funktioner. Det är bland funktionsvärdena som *autonomin* hör hemma.

VI MÅSTE VARA GODA PERSONER

Autonomin hör inte hemma i människan som person, utan i människan som aktör. Det är där det finns drivkrafter och det är där som människan vill komma till uttryck. Det är där det finns *förmågor och egenskaper*. Det är också där människans förmåga att skapa kultur kommer till uttryck, där människan bygger på det som naturen tillhandahåller. Det är viktigt att vi är goda aktörer. Vi måste göra gott för varandra. Ännu viktigare är det att vara goda personer. I den mittersta kolumnen *”Människan som aktör”* hör vårt göra hemma. I den högra kolumnen *”Människan som person”* hör vårt vara hemma. Alla aktörer är också personer, men alla personer är inte aktörer. Alla personer *kan* inte heller vara aktörer. Det är där vi måste sätta in all kraft. De personer som inte kan vara det, de små barnen och de äldre, kan inte längre vara bra aktörer. Men de är helt och fullt personer och det är därför vi placerar människovärdet och integriteten i kolumnen för ”Människan som person” och inte i ”Människan som aktör”. De tre kolumnerna bildar en helhet, en enda sammanhängande människa.

SE TILL MÄNNISKANS INSIDA

Aristoteles säger också att ”tänkandet börjar med distinktioner”. Vi måste se de olika aspekterna av människan. Idag har vi en starkt aktörsorienterad människosyn och en aktörsorienterad kultur. Vi måste mera se till den dolda aspekten av människan, alltså människans insida. *Det viktiga är att vi har en människosyn som är omfattande,* som inte bara betraktar människan som nyttig aktör utan också som en god person. För att bli goda människor är det oumbärligt att vi blir styrda inifrån och att vi finner tryggheten i oss själva. Inifrån oss själva som goda personer kan vi också bli goda aktörer.

Aristoteles har gjort ett dygdeschema (se schema 2). Han säger att dygden ligger i mitten. Låt oss undvika extrema attityder när vi ska vara goda personer och duktiga aktörer. Vi ska var både fria och trygga. Vi ska bemöda oss om både *trygghet och frihet*, de hör ihop. Men för mycket trygghet kan leda till *förtryck*, för mycket frihet till kaos.

FÖR MYCKET TRYGGHET LEDER TILL KAOS

Tänk på barn som man inte vill utsätta för någon fara. Det är viktigt att barn, så småningom, möter livets risker. Om man överbeskyddar dem utsätter man dem för förtryck. Ger man dem för mycket frihet blir det kaos. Den stora konsten i livet, i det goda livet, är att förena trygghet och frihet. En god frihet, att lyfta och pröva sina vingar, måste vara förankrad i en grundmurad trygghet. Vi behöver självutveckling, för varandra och för samhällets skull, för den levande demokratins skull. Men vi behöver också nätverk, ett socialt rum. För mycket socialt rum kan bli tvång, man blir infogad i ett system. För mycket självutveckling kan bli individualism. Vi behöver båda *subsidiaritet*, det vill säga närhet, men också solidaritet för helheten, för hela mänskligheten. För mycket *solidaritet* kan bli ett *totalitärt system*. Låt människor skapa det liv som de själva klarar av. Med för mycket subsidiaritetstryck blir det intressekonflikter och separatism.

Etiken är en gränsdragningskonst. Vi människor måste vara gränsdragare. Det är nödvändigt att sätta gränser, men det öppnar också möjligheter för varandra. Vi ska inte bara sätta gränser, vi ska också överskrida dem. Denna kombination är livets stora konst. Och sedan, det vet varje chef, behöver vi visioner. Men jag tror att visioner börjar spira utifrån bra rutiner. Vår frihet behöver avlastning. Rutiner i vårt arbete och i våra hem avlastar friheten. Har vi inte goda visioner kan rutinerna bli slentrian. Om inte goda rutiner tyglar visionerna, kan man lätt fastna i verkningslösa drömmerier.

Låt oss på nytt komma ihåg; Vi ska försöka vara goda aktörer, i första hand för de personer som inte själva kan vara aktörer (se schema 1). Vi ska i vårt agerande också hålla oss till mitten (se schema 2), till dessa komplementära grundattityder.

Förtryck	**Trygghet**	**Frihet**	Kaos
Tvång	**Nätverk**	**Självutveckling**	Individualism
Totalitärt system	**Solidaritet**	**Subsidiaritet**	Separatism
	Gränsdragare	**Möjlighetsöppnare**	
Slentrian	**Rutiner**	**Visioner**	Drömmerier
Låsning	**Diskretion**	**Information**	Pratsjuka
Utfrysning	**Sekretess**	**Tydlighet**	

Schema 2


© elisabeth zeilon/johnér bildbyrå



ERICA FALKENSTRÖM
Analytiker, författare, utbildare och konsult i personal– och ledarutveckling.

”Den som inte är fri inuti får svårt att formulera egna värderingar”

Det goda i livet handlar ytterst om relationer mellan människor. Processen med att skapa en gemensam värdegrund behöver börja inuti varje person som ingår i gemenskapen, förklarar hon. Etik är en gränssättningskonst som börjar med att frigöra oss själva för att på sikt kunna bidra till det goda livet i vår omgivning.

Det finns fyra gemensamma teman som existentiella filosofer och psykologer i huvudsak har sysselsatt sig med: Individens ensamhet, Dödens ofrånkomlighet, Den hotande meningslösheten och Nödvändigheten att välja. Tillsammans med dessa teman hör frihet, ansvar och ångest till livets ofrånkomliga villkor.

”Det höga tempot fungerar som en bedövning av jaget” /Viktor Frankl/

Friheten har i alla tider både fascinerat och skrämt människan. Under decennierna från 40-talet och fram till och med 80-talet skrev bland andra **Viktor Frankl**, **Erich Fromm** och **Rollo May** ett flertal böcker som vittnar om människans flykt undan frihet och ansvar till följd av att hon inte uthärdar den ångest som friheten är förknippad med.

Människan flyr undan tomheten i sitt inre, undan en hotande meningslöshet och ensamhet. När vi flyr avskärmar vi en del av vår personlighet och kommer

inte åt våra inneboende möjligheter. Frihet är Möjlighet, sa **Søren Kirkegaard**. Och friheten är alla värdens moder. Den som inte är fri inuti får svårt att formulera egna värderingar: är tankarna, känslorna och önskningarna mina egna – eller ett resultat av andras förväntningar?

Obenägenheten att ta ansvar hindrar oss med andra ord från att skapa mål och mening i våra liv, att aktivt och medvetet söka oss till och skapa meningsfulla sammanhang. Denna obenägenhet att ta ett personligt ansvar hindrar oss också från att utveckla en inre etisk kompass, att grunda det vi gör på den vi är. Och den har, som jag uppfattar det, ett starkt samband med vår tids stressrelaterade ohälsa.

I vår prestationskultur är många fortfarande på flykt undan tomheten i sitt inre. Många är beredda att anpassa sig, att ställa upp på höga krav och stora påfrestningar. Vad som helst – bara vi slipper stå ensamma. Vår inre kärna holkas ur. På samma sätt skulle jag vilja säga att det förhåller sig med de ständiga förändringarna i våra arbetsorganisationer – som alltför sällan leder till utveckling. Förändring och utveckling är inte samma sak. Så länge vi har någonting att göra slipper vi känna tomhet, ensamhet och en eventuell hotande meningslöshet. Det höga tempot fungerar, för att citera Viktor Frankl, som en bedövning av jaget.

”Ju mindre människan vet om livets mening och mål, desto mer grips hon av fartens tjusning och rusar fram genom livet”

/Viktor Frankl/

Dessutom vill vi så gärna duga, göra ett bra jobb, att vi sätter våra familjer, vår hälsa, trovärdighet och våra liv på spel. Det är starka krafter vi har att göra med – som kan få oss att betala ett så högt pris!

VÅR INRE KÄRNA

Mot bakgrund av det här perspektivet är det inte konstigt att vi har utvecklat den människosyn som dominerar i Sverige idag: att vi värderar oss själva och värderas av andra i *första hand* för vad vi har eller gör, som Aktör – inte för den vi är, som Person. Det grundläggande etiska idealet bör rimligen vara att utgå från oss själva, vår inre kärna, vårt samvete i valet av våra handlingar. Att grunda görat på varat. Först då kan vi bli fria, tala med vår egen röst och ta ett personligt ansvar.

De flesta vänder sig endast utåt för att söka svar på livets stora och svåra frågor. De söker utanför sig själva. Problemen ligger hos chefen, i organisationen, hos politikerna...

Stress och utbrändhet anses till exempel orsakas av *yttre* omständigheter som globalisering, ständiga förändringar, det höga tempot, avancerad teknologi, brist på gemensamma värderingar, arbetsmiljö, ledning och organisation. Detta är en delvis riktig, men bristfällig analys. Det inre, existentiella, perspektivet som rymmer människans drivkrafter saknas.

– Vi kommer inte att nå ett genombrott i fråga om stressrelaterade sjukdomar om vi inte frågar oss hur det till sist kommer sig att människor ställer upp på orimliga krav. Och vad vi kan göra för att hjälpa människor att ta ett ökat ansvar för sina liv.

– Men, vad har då detta med Det goda livet och En gemensam värdegrund att göra?

– Var och en har ytterst ansvar för sitt liv. Den som inte använder sina gåvor, sin frihet och sitt ansvar, förråder både sig själv och sitt samhälle. Så skulle existentialisterna formulera sig.

DÅ LEDNINGSGRUPPEN RESER TILL SPANIEN

En aldrig så ädel värdering kan leda fel och vålla stor skada om den trycks ner ovanifrån – eller som man brukar säga: kommuniceras ut. Detta kommunicerande innebär, tvärtemot ordets betydelse, för det mesta övertalning. Ledningsgruppen reser till Spanien och bestämmer vilka värderingar som ska gälla, kommer hem och missionerar sedan sitt budskap, som får till följd att medarbetarna blir överkörda, icke delaktiga. Handlingen behöver stämma överens med tanken och orden. Annars väcker handlingen ett alldeles riktigt motstånd. Misstänksamhet. Och ledningens trovärdighet går förlorad.

Processen med att skapa en gemensam värdegrund behöver börja inuti varje person som ingår i gemenskapen. Det goda livet handlar ytterst om relationer mellan människor.

I dag upplever många sig som offer för omständigheterna, att de inte kan påverka sin situation. Att skuldbelägga hjälper ingen. Men att tro sig om att kunna ta en del av ansvaret för sitt liv kan göra underverk.

– Hur kan det gå till att växa som person, att bli fri inuti och ta ett större personligt ansvar för sig själv, i relation till andra och för samhället i stort? Hur kan det gå till att utveckla sin inre kompass?

Några exempel:

I Acceptera viss ångest som en naturlig del av livet. Vad handlar den om? Ta vara på den – den är en källa till utveckling.

II Genom att träna sig i konsten att självständigt formulera alternativ, värdera och ta ställning. Att kunna välja. *(Autonomi)*

III Genom att ställa frågor till sig själv och finna hållbara argument, till exempel:

– För vems skull gör jag det här?
– I vilket syfte? (Vad är verksamheten till för?)
– Till vilket pris?
– Är det värt priset?

IV När vi expanderar vår inre kärna, tar oss själva på allvar, kan vi sätta gränser (*identitet*), upprätthålla vår *integritet*, och skapa balans i våra liv. Till exempel balans mellan arbete, egen tid, familj/relationer, vila/rekreation. Detta ger oss en känsla av *värdighet* vilken hör till det goda livet.

Etik är en gränssättningskonst. *Börjar vi med att frigöra oss själva kan vi på sikt också bidra till det goda livet i vår omgivning* (arbetsmiljö, samhälle, politik, relationer med mera). När vi med hjälp av gränser skapar balans i våra liv skapar vi också ett gott skydd mot psykisk och fysisk ohälsa, yttre problem och inre svårigheter.

Jag har funderat på människans drivkrafter med inspiration av Aristoteles dygdeschema.

Mitt innehåll skulle då se ut så här:

• **Egoism** – sin egen lyckas smed, brist på empati, sköt dig själv.

• **Viljan att vara sig själv** – fri inuti, ansvarig. I harmoni med sitt inre.

• **Viljan till anpassning** – vi lever i sociala sammanhang och behöver ta hänsyn till andra, både bland vänner, i familjen, på arbetet och i samhället.

• **Självutplåning** – anpassning utan vilja att vara sig själv, utan stabil inre kärna. Leder till stressrelaterade sjukdomar, *saknar upplevelse av människovärde*. Du offrar dig själv.

De två mittersta drivkrafterna är komplementära och bör i det goda livet tillsammans betraktas som ett ideal.

– Det är med andra ord här vi behöver börja: att erövra känslan av att ha ett eget värde – att vara ett mål i sig själv. Och därifrån ladda demokratin med värde/ett innehåll genom etisk dialog, där ett jag möter ett du.

– Ledarskapet, organisationen, arbetsmiljön, kulturen, samhället, kyrkan, politiken: vad består allt detta av, om inte av människor?

Vi behöver goda ledare: förebilder och stöd.

Vi behöver mod.

Vi behöver ett visst mått av *trygghet och stabilitet* för att kunna anta utmaningen att utvecklas – det vill säga göra bruk av vår frihet och ta ett personligt ansvar.



© elisabeth zeilon/johner bildbyrå



Foto: Svenska Kyrkans bildbyrå

LENNART KOSKINEN
Biskop i Visby stift, forskare, lärare och konsult i etik- och livsåskådningsfrågor.

Templet, Tornet och Torget

”...teknikutvecklingen skapar frågor där den gamla etiken, hur viktig den än var och hur bra den än var och är, inte riktigt räcker till.”

Alldeles uppenbart är att den nya tekniken har skapat en mängd nya frågor. Man brukar ju säga, tekniken är en god tjänare men en farlig herre. Det är inte säkert att vi alltid vill göra allt vi kan. Det blir särskilt tydligt på den nya medicinska teknologins område, bioteknikken, till exempel. Jag har av naturliga skäl stor respekt för de gamla Guds tio bud, men med förlov sagt, vilken gud ska jag gå till om jag får frågan: Hur är det med hybrid-DNA, är det bra? Eller är kloning någonting vi ska ägna oss åt? Eller genmanipulerad mat, eller kanske kärnkraft. Bra eller dåligt, rätt eller fel? Alltså teknikutvecklingen skapar frågor där den gamla etiken, hur bra den än var och är, inte riktigt räcker till. Då behöver vi en förnyad gemensam värdegrund i samhället för att kunna hantera bland annat den nya tekniken och alla dess möjligheter. IT-tekniken är ju ett ytterligare aktuellt sådant område som berör oss alla.

DET FINNS INGA FÄRDIGA SVAR

Behöver vi fundera över dom här frågorna? Min poäng är, det finns inga färdiga svar. Det kan inte komma från några makthavare som bara proklamerar att: *det här ska vi rätta och passa oss efter.* Det riksdag och regering kan göra, det är så att säga kodifiera de ställ-

ningstaganden och värderingar man kan komma fram till i ett bredare demokratiskt perspektiv. Min poäng är att värdegrunden inte är en maktfråga, eller får bli det, utan arbetet med en värdegrund kräver breda överläggningar och reflektioner, gärna kopplade till den praktiska verkligheten. Sedan kan vi med hjälp av våra demokratiska system hitta ett förhållningssätt. Ibland kan lagstiftningen vara det yttersta medlet, men idealet är ju att vi kan hitta ett förhållningssätt utan att lagen tvingar oss till det.

ETT NYTT SAMHÄLLE VÄXER FRAM

Vi är just nu mitt inne i ett spännande paradigmskifte. Vi har snabbt passerat de gamla samhällena, jordbrukssamhället, industrisamhället, tjänstesamhället, och på 90-talet talade man också om ”K-samhället”. K-samhället, K som i kompetens, kunskap, kommunikation, kvalitet, känslor, kärlek, kvinnokraft (ett klart dubbel-k) och varför inte kloka karlar, men också kris, kalabalik, konkurs och konkurrens. En mängd k:n som kännetecknar det nya. Vi lever fortfarande kvar i efterdyningarna till k-samhället. Det nya samhället som nu håller på att växa fram, är det postmoderna samhället som kännetecknas av delvis andra värderingar. Man talar också ibland om det postmaterialistiska samhället. På engelska talar man om ett Dreamsociety som är mycket mera upplevelseinriktat. Man skulle kunna säga att om vi sedan franska revolutionen har levt i en upplysningstid, lever vi idag i en upplevelsetid. Upplevelser av olika slag, inte minst bilder och musik. Det är en oerhörd väsentlig punkt. Men med den här upplevelsefixeringen följer också ifrågasättandet av många av de gamla värdena.

Jag tycker att man på allvar ska fråga sig: Lever vi i ett välfärdssamhälle? Om vi kopplar det till det här med det Goda Livet, det är så självklart för oss. Tycker vi att vi gör det? Tänk om det är som författaren Göran Palm har sagt att ”vi har det bättre än vi mår”. Jag har haft anledning att tänka på det då jag har haft förmånen att leva utomlands i olika perioder. Jag har bott i Indien, jag har varit sjömanspräst i Sydamerika. Jag har arbetat med aidsfrågor i Afrika. Varje gång man kommer hem jämför man på sätt och vis, och alla de tre världsdelarna är ju mycket fattigare i en materiell mening. Men jag måste erkänna att jag inte så där självklart, när jag har kommit tillbaka till Stockholm eller Uppsala har känt: Åh, vad mycket lyckligare vi är här. Och vad olyckliga de är i Sydamerika eller Afrika eller Indien. Det är kanske så att det är andra värden som man istället har lyft fram. Kanske vi håller på att drunkna i vår materiella välfärd. Det här säger jag utan att ett ögonblick idealisera fattigdomen. Jag har

sett alldeles för mycket av den. Min poäng är bara, kopplad också till Erwins diskussion om människosyn. Vi har flera behov än de materiella. Eller på bibelns språk: ”Människan lever inte av bröd allenast.”

”Först när vi hittar en balans kan vi tala om det goda livet.”

Ska vi fundera över det goda livet, ja då måste vi se på människan i ett större sammanhang, utifrån både fysiska, materiella, ekonomiska, psykologiska, sociala, existentiella och andliga behov, alltså utifrån ett helhetsperspektiv. Och först när vi hittar en balans mellan de här, då kan vi tala om det goda livet. Det är precis det här ifrågasättandet man ser alltmer av i Dreamsociety. I det som nu håller på att växa fram, jag känner att det finns och det är väldigt hoppfullt detta, inte minst ungdomsgenerationen, generation x, eller generation y, som man talar om, står för de här värdena.

SÅ VILL VI INTE HA DET

Jag såg i New York i fjol på en varuhusvägg så hade man med stora bokstäver, inte ens klottrat, utan verkligen sprayat snyggt på den stora väggen ett uttryck som jag sen har sett på nätet och som har blivit lite av ett motto för Dreamsociety. Det stod så här: *“We have every thing and that´s all we have.”* Det stod ”every thing” i två ord och det är precis som det visar, att det finns en trötthet på det materiella, samtidigt som man vill ha det materiella. Men man letar efter någonting annat och talar ofta om ”The Ratrace”. Ungdomarna talar om föräldrarnas ratrace som alltså handlar om jagandet efter titlar, egendom, pengar, status och allt detta. Ni vet väl vad man säger om ”The Ratrace”: *“Even if you win, you are still a rat.”* Och, när jag talar med de här ungdomarna så pekar de ofta på sin föräldrageneration, 40-, 50-talister ofta, ibland 60-talister och som har klarat sig bra materiellt och socialt, betalat sina studieskulder och har både bil och båt och sommarstuga. Ja, de har allt, men de har skilt sig både en, två och tre gånger. De har försummat sina barn, misskött sin hälsa, tappat sina vänner, saknar djupare relationer och är ofta ganska vilsna. Ungdomarna säger med rätta ifrån. ”Så vill vi inte ha det”! Det här tycker jag är en av de stora utmaningarna när det gäller värdegrunden, vårt beroende av generation, där också vi, som är lite äldre, sannolikt vill hitta det goda livet. Alla de här livsdimensionerna är viktiga för oss själva, men också för att bygga ett samhälle där vi kan lämna över ett bättre liv till våra barn och barnbarn. Det är vad det handlar om.

”...förvirringen blir ett inre kaos.”

En tredje faktor, som är en utmaning när det gäller vårt gemensamma arbete med värdegrunden, är den

snabba övergången från ett enhetssamhälle till ett mångkulturellt globalt samhälle, i en internationell värld, det som heter The Global Village. Vi har i hundratals år levt i ett samhälle som var mycket enklare än vårt. Jag säger inte som en del att ”det var bättre förr, ju förr dess bättre”, men det var mycket enklare. Vi levde i ett samhälle med kung, en tro, en gud och en moral. Man kunde liksom utgå från sig själv i mötet med någon annan. Alltså, vi projicerade på ett självklart sätt våra egna värderingar på de vi mötte och de som hade samma värderingar accepterades, de övriga hade ”hål i huvudet”.

Idag har vi en miljon invandrare här i landet; dessutom en miljon nysvenskar som i likhet med Nalin Pekgul och Erwin Bischofberger och mig själv och utan övrig jämförelse i övrigt, vår drottning, är svenskar, men som har en annan kulturell, värderingsmässig och språklig bakgrund. Det är en mycket stor grupp, framför allt den stora gruppen gammelsvenskar har idag mycket mera diversifierade värderingar och livsåskådningar. Vi reser mer än någonsin tidigare. Via TV kommer hela världens värderingar in i vardagsrumssoffan och via Internet i arbetsrummet.

Vi lever alla bokstavligt talat i ett flöde av hela världens värderingar, kulturer, livsåskådningar, och det är klart att man då blir förvirrad, och den förvirringen blir ett inre kaos som också speglas i ett yttre kaos. I mobbning, i rasism, i utstötning, och då behöver vi någon slags motvikt till det här. Det är i vår värdegrund jag ser den motvikten.

SOLIDARITETEN FÅR INTE FÖRLORAS

Ett av de grundläggande begrepp eller det grundläggande värde vi har byggt det gamla svenska folkhemmet på och som det finns anledning att slå vakt om, är värdet solidaritet. Alltså idén om att vi i vårt samhälle har samlat och bytt varor och tjänster, med en arbetsfördelning som innebär att den som är frisk, stark och arbetsför bidrar med mer, och att barn, gamla, sjuka eller arbetslösa därför har en självklar trygghet. Alla kan inte och ska inte göra samma sak. Men vi har alla varit små, många av oss blir gamla, de flesta blir sjuka, vårdbehövande, en del råkar ut för olyckor, handikapp av olika slag och vi delar alla denna livssituation. Ett sådant samhälle är solidariskt med alla som av olika anledningar behöver det utifrån människovärdesprincipen. Det här är ett av de värden som idag, i detta värderingskaos, i praktiken håller på att ifrågasättas. Någon elak person har sagt, solidarisk är man idag bara mot den som är solid och arisk, men det är förhoppningsvis en överdrift. Vi ser tydliga tendenser och jag skulle vilja varna för två diken i detta

värderingskaos, i denna mångfald. Mångfalden i sig är bra men vi måste lära oss att hantera den.

DE TVÅ DIKENA

Det ena diket är som ett slags psykologiskt dike, nämligen att vi försöker hantera mångfalden genom att hitta enkla lösningar på de svåra frågorna. Paradoxalt nog, när vi har blivit av med mycket av det auktoritära, hierarkiska ledarskapet idag, då ropar folk på starka ledare och tydliga ledare som pekar med hela handen. Då behöver man inte tänka själv utan man gör som chefen säger. Samtidigt som man ju vill bestämma själv också, vilket ju inte heller blir bra. Men ännu värre, man letar efter tydliga regler, tydliga krav, tydliga gränser. Och så hänvisar man gärna till färdiga auktoriteter. Jag menar att det är exakt samma psykologi i den politiska fascismen, nynazismen och den religiösa fundamentalismen.

Det gemensamma är, tänk inte själv, så säger ledaren, så står det i Bibeln, så säger Koranen. Det vill säga, man plockar ut ett auktoritärt budskap och så kan man släppa sitt eget ansvar och hänvisa till den stora ledaren eller den här auktoriteten. Vi ser att det här är tendenser som ökar i hela världen. Att förenkla, att hitta de enkla lösningarna. Här behöver vi en värdegrund som kan slå vakt om motsatsen och ge utrymme för fler nyanser i den mångfald vi lever i.

Det andra diket jag också vill varna för, är relativismens dike. Tänkte på det särskilt under valrörelsen, när en hel del av våra vördade politiker, som ville vara vän med alla, försökte vara alla till lags och därmed relativiserade värderingarna. ”Somliga tycker si andra tycker så, jopphejdi, jopphejda. Alla blir saliga på sin tro”. Det tror jag också är farligt. Alla uppfattningar är inte lika bra, alla handlingar är inte rätta, utan vi behöver hitta skiljelinjer mellan ljus och mörker, mellan gott och ont, liksom rätt och fel.

”Jag försöker öva mig i att i ett möte med en person eller grupp förstå allt, utan att för den skull acceptera allt.”

Jag möter, liksom vi alla, väldigt mycket olika slags människor. Jag försöker att öva mig i ett särskilt förhållningssätt. Jag har långt kvar, men jag har ändå nytta av den. Jag försöker öva mig i att i ett möte med en person eller grupp förstå allt, utan att för den skull acceptera allt. Kan ni höra skillnaden? Alltså, att verkligen försöka förstå varför säger eller gör eller tycker den här personen eller gruppen så här. Detta kräver mycket lyssnande. Det ser ut som en händelse att Vår Herre gav oss två öron, men bara en mun, om ni tänker på det. Det är kanske dubbelt så viktigt att lyssna

som att tala, något vi präster borde förstå lite bättre.

EN BARNSLIG BILD

Jag har en liten barnslig bild för det där: Jag ser för mig mötet med en annan människa och ser bilden av en persika, en mjuk, gullig och lite luddig ytterst på skalet. Sedan är det mycket saft och göttigött, men innerst finns en rejäl kärna. Att i mötet med en annan människa bjuda på det här mjuka, gulliga och göttigötta väldigt långt, men inte på bekostnad av kärnan. För där sitter identiteten, där sitter integriteten, där kan vi sätta stopp, hit men inte längre, det här ställer jag krav på, det här går jag inte med på. Men, tyvärr möter jag en hel del beslutsfattare, både i politik och näringsliv och offentlig förvaltning, liksom också i kyrkan, som mer än en persika liknar en kokosnöt. Ni vet hård ytterst, och mjölk innerst. Men när någon knackar på skalet så rinner allt ut för där fanns ingen kärna. Ja, nu finns det de som mest liknar en seg kola också, seg utifrån och ända in. Men inte lika söt.

”KÄRNAN” EN OMFATTANDE BILD

Ni kan fundera på vilken metafor som stämmer på er, men jag håller min slant på det här med persikan och då visar det sig att när man tittar på hur man bygger upp ett fungerande arbetslag, en styrelse, ledningsgrupper, ja då visar det sig att de gamla hierarkierna är tämligen ointressanta och ineffektiva. Det finns en hel del forskning på det här området.

Den effektivaste bilden har med den här kärnan att göra, nämligen där man i samma arbetsenhet samlar många egenskaper och olikheter. Mångfald är alltid bättre än enfald, det hör man ju. Man samlar män och kvinnor, unga hungriga, äldre livserfarna, nysvenskar, gammelsvenskar, människor med olika bakgrund, olika infallsvinklar. Men ju större den här spridningen är, dess viktigare blir det då att man hittar en gemensam kärna. Det här gäller i det enskilda företaget, i förvaltningar, liksom i hela samhället. I vårt samhälle har vi alla de här olika grupperna. Men vi behöver samtidigt, för att det inte ska bli kaos, enas om vissa grundläggande värden som vi är överens om och som det inte råder något tvivel om. Skolan är ett bra sådant exempel. Det är ingen händelse att man i läroplansarbetet tog upp frågan om värdegrunden, eftersom vi har många olika typer av skolor, både kommunala och privata skolor som verkar i olika delar av landet under väldigt olika förutsättningar. Men där skolan är obligatorisk och alla går i skolan, så är det också nödvändigt att markera vilka de grundläggande värderingarna är. Det är långt ifrån tillräckligt, men kan vara en god

utgångspunkt för diskussionen om samhällets värdegrund också i övrigt.

MÄNNISKOSYNEN ÄR GRUNDLÄGGANDE

Som Erwin mycket riktigt pekade på, är människosynen den absolut mest grundläggande. Jag skulle vilja uttrycka den som alla människors lika värde och okränkbarhet. Säger vi bara lika värde, då blir det lätt för allmänt. Poängen är ju att det också handlar om den här okränkbarheten. Man kan betrakta det som en slags värdemässig postulat: Alla människors lika värde och okränkbarhet. Då följer till exempel jämställdhet, som ju är en av de punkter man tar upp i skolans värdegrund. Men det är inte bara en jämställdhet mellan män och kvinnor, viktigt i sig, utan också mellan människor av olika kön, ras, kultur, religion, sexuell läggning eller andra olikheter som vi har. Det är en följd av likavärdesprincipen att man alltid motsätter sig kränkning av varje människa. På samma sätt nämner man då just solidaritet med svaga och utsatta.

Att vara svag och utsatt i vårt samhälle är en slags kränkning av ett antaget oändligt människovärde. Frihet och integritet blir på det viset en naturlig följd av idén om lika värde. Människors frihet, det vill säga att få välja själv och välja livsinriktning och att värna om sin integritet, inte ständigt vara påpassad och inte bli kontrollerad eller fotograferad i alla sammanhang, utan känna att man faktiskt själv är herre eller kvinna över sitt eget liv inom de ramar som samhället kan acceptera.

Hur uppkommer då det här? Vi kan i varje samhälle jobba vidare på det här och min utmaning är just detta. Vi behöver arbeta mycket längre på det och jag har inte och ska inte heller ha svaret. Jag välkomnar landshövdingens invit om att det här är början på ett längre samtal och en process kring detta med att finna en värdegrund kopplad till det goda livet.

TEMPLET, TORNET OCH TORGET

Då visar det sig att i varje samhälle, litet som stort, finns det tre grundläggande funktioner. På medeltiden kallades de korset, svärdet och penningpungen. Jag vill gärna kalla dem templet, tornet och torget. Där alltså *templet* är en slags metafor för den andliga delen av samhället, andlig tolkat i väldigt vid mening. Från templet har mycket av kulturen, musiken, litteraturen, men också forskningen vuxit fram, liksom naturligtvis skolan. *Tornet* är då den politiska makten. Förr satt kungen där. Idag är det i allmänhet kommunalrådet som sitter i tornets största rum. Det är den politiska makten inom kommun, landsting, riksdag och regering där man stiftar lagar och kodifierar de värde-

ringar som finns eller är önskvärda. Men det måste finnas ett samspel. Vi behöver också naturligtvis någonting mera än så. Vi behöver ett näringsliv som skapar det materiella välståndet, alltså ett *torg*.

Jag har min verksamhet i Storkyrkan i Gamla Stan i Stockholm. Där har jag inom 100 meter från Stor-kyrkan, det gamla templet, också börshuset, torget och på andra sidan det kungliga slottet med sina torn. Det är en mycket stark påminnelse om hur nära de här har funnits, men också hur nära de finns och hur vi behöver ett samspel.

Värdegrunden växer fram mellan de här. Tittar man lite kort historiskt så kan man se att ett av de bäst fungerande samhällen vi känner, det samhället som har ägt bestånd den längsta tid är romarriket, det gamla romarriket, särskilt under konsulernas tid. Där fanns det en demokrati. Det var ett starkt torn men de var valda och möjliga att avsätta. De stiftade lagar och förordningar. Samtidigt rådde religionsfrihet, talarfrihet och forskningsfrihet, liksom en uppsjö av olika andliga och intellektuella rörelser. Man hade också en fri handel i det stora riket. Fri rörlighet av varor och tjänster, inga tullar och sånt. Där var romartidens absoluta blomstring. Det bröts mycket påtagligt när kejsaren krävde att man skulle dyrka honom som en gud för då minskade man templets möjligheter att fungera. Man förföljde de kristna och andra och förde över makten från templet till tornet, och sen kom tornet också att behärska hela handeln genom tunga tullar och andra pålagor. Man kan med fog säga att just denna brist på maktbalans var början på romarrikets nedgång och fall.

MÖJLIGHETEN FÖR SÖRMLAND

Tittar vi idag på vårt samhälle, konkret på Sörmland, hur ska vi hitta en balans? Det måste finnas utrymme för handel, för näringen, för skapande av det materiella välståndet som är själva basen. Där behövs självklart en länsstyrelse, det behövs kommuner, kommunstyrelser, det behövs verksamhet från landstinget. Men det måste också finnas uttrymme för kultur. Det behövs skola, det behövs forskning, det behövs uttryck för det fria tänkandet. Etiken har av tradition kommit från det fria tänkandet. Som präst tycker jag inte att kyrkan har eller ska ha monopol på etiken, utan etiken ska växa fram här precis i spänningsfältet mellan templet, tornet och torget.

Och den diskussionen kring etik, människosyn och människovärde kan så småningom utvidgas och fördjupas och bilda en grund för en gemensam värdegrund, som gör att vi som individer kan känna en trygghet. Ta vara på vår frihet, ha en framtidstro och ta små steg mot visionen om Det Goda Livet.

Sammanfattning

Lennart Koskinen förklarar behovet av att genom dialog komma fram till gemensamma värderingar. Det är särskilt aktuellt idag, då det snabbt föränderliga samhället gör oss förvirrade och många av våra gamla värderingar är svåra att tillämpa. Ett nytt samhälle håller på att växa fram med mer global karaktär, och där nya behov betonas mer än behovet av materiell välfärd.

I vår strävan att snabbt utforma värderingar som svarar mot dessa samhällsförändringar riskerar vi att hamna i olika diken. Vi får akta oss för att i denna strävan samtidigt förlora sådana gamla värderingar som är tidlösa och som lär oss något än idag. Ett exempel är solidariteten som Koskinen menar riskerar att gå förlorad.

Vi måste inbjuda till samtal om dessa viktiga men svåra frågor och därför välkomnar Koskinen landshövding Bo Holmbergs invit om att det här är början på ett längre samtal. Lyssnandet och samspelet är grundläggande förutsättningar för detta samtal. Vi får lyssna på varandra och försöka förstå, utan att för den delen behöva acceptera allt. I detta samtal måste det finnas ett samspel mellan Templet, Tornet och Torget: Den andliga, offentliga och ekonomiska makten.

Ur samspelet mellan dessa kan en gemensam värdegrund för vår moderna tid uppkomma och möjligheterna för Sörmland att ta små steg mot visionen om det ”Goda Livet”.



© elisabeth zeilon/johnér bildbyrå



Foto: Pressens bild

NALIN PEKGUL
Förbundsordförande för S-kvinnorna, fd riksdagsledamot och debattör i invandrarfrågor.

”Det är viktigt att vi har språket gemensamt”

– Jag vill tala om det mångkulturella samhället och den gemensamma värdegrunden. Sverige är ett mångkulturellt samhälle och kommer att förbli det. För mig är det viktigt att peka på skillnaden mellan att vara muslim, katolik eller protestant. Men, vi har nog egentligen samma värdegrund allihop. Det handlar om hur vi, inom våra religioner, tolkar värdegrunden. En del utnyttjar religionen för att utföra extrema handlingar, men det har ingenting med oss andra att göra.

Sverige är ett stabilt samhälle och har inte varit indraget i krig eller allvarliga konflikter på många, många år. Sverige är också en av de äldsta demokratierna. Men, under de senaste åren har vi kunnat konstatera att det finns ett stort problem i vårt samhälle. Det blev extra tydligt i samband med det uppmärksammade mordet på Fadime. Problemet är att vi inte lyckats med integrationen av de människor som kommer från andra länder.

För att kunna ha en gemensam värdegrund krävs att vi har vissa saker som vi är överens om. Detta ska gälla, oavsett var vi kommer ifrån. För det första är det viktigt att ha ett gemensamt språk. Det innebär bland annat att vi kan reda ut våra konflikter. Jag tror att det

gemensamma språket gör att vi inte tänker på att Lennart Koskinen är kristen och att jag är muslim. Vi har saker gemensamt som vi kan diskutera därför att vi talar svenska. Det gäller också Erwin Bischofberger. Ingen av oss tänker på att vi har olika bakgrund.

”Jag ringde på dörrarna och sade: Hej! detta är bröd för våra döda släktingar!”

När jag och min familj flyttade från Turkiet till Tensta, bodde vi i ett hyreshus med människor från många olika länder, bland annat Bangladesh, Irak och Syrien. De vet hur vi muslimer är så det var aldrig några problem, till exempel i samband med ramadan och den stora offerfesten. Då måste vi, enligt vår tradition, dela ut nio bröd till våra grannar för att hedra våra döda släktingar.

När så mina föräldrar flyttade till ett radhusområde, lite längre bort i Tensta, var vi de enda utlänningarna där. När ramadan kom och min mamma frågade mina syskon hur de skulle göra med brödutdelningen till de svenska grannarna sade mina syskon att grannarna inte skulle komma att förstå, utan bara tycka att vi var knäppa. När jag kom hem var min mamma verkligen ledsen. Hon kände att hon måste ha delat ut nio bröd till sina grannar för att hedra sin döda mamma och pappa, men hon vågade inte.

Jag sade till min mamma att lägga brödet i en påse, så skulle jag gå till grannarna. Jag ringde på dörrarna och sade; Hej, detta är bröd för våra döda släktingar… De fick brödet och mamma var jättelycklig. Nu, efter 12-13 år, möts jag alltid av glada skratt och kommentarer om det goda brödet. Hade jag inte kunnat tala svenska då, hade jag inte kunnat förklara vad ramadan var och om vår sed med brödet. Nu tänker de säkert; ja, ja de delar ut sitt bröd och vi gör något annat… Det jag menar är att vi har språket gemensamt.

Det andra som är mycket viktigt är gemensamma lagar. Vi accepterar och respekterar de lagar som gäller i det här landet. De gäller för alla. Hade många av de människor som kommer hit, förstått det från början, så hade vi kanske inte behövt uppleva de två senaste så kallade hedersmorden. Hade de som begick dessa dåd, från början förstått att sådant inte accepteras i Sverige, hade de kanske inte hänt.

Det tredje viktiga förhållandet är demokrati. Det handlar om att alla ska vara med och påverka. Men när en sjundedel av landets befolkning inte röstar eller deltar i det politiska livet eller inte riktigt vet hur de ska påverka, så är det ingen riktig demokrati.

NÄR MONA INTE BLEV STATSMINISTER

Människor som kommer från andra länder har ibland en annan tradition när det gäller demokrati och kanske en helt annan syn på samhället. Som exempel på det, brukar jag berätta om när Mona Sahlin inte blev statsminister. När jag åkte tunnelbanan i Tensta fick jag höra många olika konspirationsteorier. De sades bland annat att SÄPO låg bakom eller att militären inte ville ha Mona som statsminister.

Min poäng är att det kan vara fullständigt normala människor som har dessa konspirationsidéer. Men deras tidigare erfarenheter, från andra länder, har ibland givit dem en annan syn på samhället och på demokratin. Min egen räddning var att jag gick med i SSU. Jag fick svenska vänner och jag lärde mig att Persson inte bestämmer vad som ska stå i DN eller Svenska Dagbladet.

Har vi ett gemensamt språk, gemensamma lagar och demokrati har vi tre viktiga byggstenar till en gemensam värdegrund. Det innebär att vi, trots olika religioner, historia och traditioner, är lika som människor.



Avslutande samtal mellan föreläsare och åhörare – under ledning av Ingemar Odlander.

• Erica Falkenström inleder:

Jag nämnde tidigare hur vissa ledningsgrupper kommer överens om vilka värderingar som ska gälla, sammanfattar dem i en skrift och sedan gör sitt bästa för att "kommunicera ut" detta i organisation.

– Det handlar inte om kommunikation utan om information och ren övertalning. I det här fallet säger ledningsgruppen en sak och gör någonting helt annat. På samma sätt lär vi många gånger barnen i skolan vad demokrati är. Men i vardagen kör vi över dem ideligen. Men hur ska värderingarna kunna bli gemensamma? Hur ska vi kunna äga dem tillsammans? Värden uppstår i människor genom dialog. Det jag vill peka på är vikten av att få ihop tanke, ord och handling. Det kan vara mycket svårt, men det handlar om trovärdighet. Jag tycker att detta är viktigt att sträva efter.

• Lennart Koskinen:

Det fulaste ord jag vet är, implementera). Det här råkar jag ofta ut för. Någon chef ringer mig och säger : "Nu har vi jobbat med det här med etiken, men vi har ett litet problem. Kan du inte hjälpa oss att implementera den?" Detta är ju detsamma som att påtvinga och skedmata. Jag ställer aldrig upp på det därför att jag har sett att det inte fungerar. Förutsättningen är just den människosyn vi alla har talat om. Det är den myndiga, självständiga människan som är med i den här processen. Jag kan vara med som samtalsledare eller koordinator eller katalysator, men det är någonting annat. Den här diskussionen tror jag att vi behöver både på arbetsplatser, i organisationer och samhället i övrigt. Där har skolan kommit ganska långt. Det är fantastiskt hur aktiva små barn är då det gäller att utforma sina egna regelsystem.Vi kan börja där.*

**) Implementera - förverkliga, genomföra.*

• Erwin Bischofberger:

Låt mig sammanfatta något som jag betraktar som oerhört viktigt. Jag anser inte att Sverige är världens bästa demokrati. Den formella demokratin är bra. Det är institutioner, som enligt grundlagen, bär upp demokratin. Innehållet är dock skört. Man måste hela tiden anstränga sig för att fylla den formella demokratin med liv och godhet och verklig solidaritet för att den ska bli reell.

• Nalin Pekgul:

– Jag hävdar att Sverige tillhör en av de bästa demokratier som finns. Med min bakgrund är det fantastiskt att få kunna tala kurdiska, lyssna på kurdisk musik och läsa kurdiska böcker i Sverige. Det fick jag aldrig göra i Turkiet när jag var barn. Jag tror dock att det har varit för bra för länge i Sverige. Man behöver egentligen inte ta ställning längre. Ibland då jag uttrycker min åsikt, säger andra: – Hur vågar du? Då tänker jag så här. Jag vågar därför att ingen kommer att avrätta mig. Ingen kan kasta ut mig från det här huset om jag inte själv vill. Det finns lagar och regler som skyddar mig från att bli avskedad. Jag tycker det är hur enkelt som helst att uttrycka sin åsikt. Men det handlar om

att våga offra lite. För någon annan som har växt upp, helt lugnt och tryggt och aldrig vågat ta en strid, är det kanske inte lika självklart att våga. Det är dock upp till var och en att våga stå på sig och våga uttrycka sin åsikt.

• ***Ingmar Odlander:*** *Vi har en fråga från publiken.*

– Ingvar Virsén: Jag bor i Flen och har blivit mer och mer politiker efter hand, därför att jag vill vara med och påverka. Ni har allihop talat om behovet av värdegrund och att vi gemensamt drar åt rätt håll när vi formar samhället. Men, om det inte skulle ske? Och vad är rätt håll? Hur ska vi kunna veta att vi gemensamt skapar ett bättre samhälle? Vilken etik talar vi om? Det kan ju finnas många olika etiker? Vår lagstiftning grundar sig ju till väldigt stor del på den kristna etiken. Men det finns ju många influenser från andra håll i världen. Hur vet vi att vi är på rätt väg?

• ***Lennart Koskinen:***

Ett värde i vår värdegrund är tolerans. Det är ett viktigt ord. Men det blir, som jag tror du är inne på, ett problem när människor visar bristande tolerans. Då är frågan hur långt vi ska visa tolerans för intolerans. Ett exempel är rasism. Utifrån en viss människosyn och en viss samhällssyn måste vi hitta gränserna. Det är inte utan vidare givet, men det är den process som vi behöver arbeta med och det är detta vi kallar värdegrund.

Etik kan definieras på lite olika sätt. En definition är att etik är en medveten reflektion över de normer och värderingar som styr våra bedömningar, våra beslut och våra handlingar. Det vill säga, etiken finns alltid bakom våra små och stora val. Erica talade om det. Ordet etik innebär inte att den är kristen, muslimsk, ateistisk, humanistisk eller någonting annat. Etik är denna medvetna reflektion. Där måste vi på något sätt bestämma oss:
– Vilken typ av etik vill vi ha? Vi har en historisk bakgrund. Vi har historiska rötter, framför allt från klassisk humanism och kristendom. I vår multikulturella värld behöver vi kanske utvidga den. Jag menar att deklarationen om mänskliga rättigheter utgör en naturlig grund. Vår grundlag är en tolkning och en formulering av den. Vi kan hämta inspiration från kristendomen, men kanske också från andra religioner. Vi behöver också lära känna kristendomen och humanismen bättre. Därför är det viktigt med kristendomsundervisning, religionskunskapsundervisning i skolorna. De värderingar som finns är inte absoluta. De kan behöva omformuleras och kompletteras. Det är en process som vi hela tiden behöver arbeta med. Jag tycker ändå att vi har en relativt stabil grund att stå på i det här landet.

• ***Erwin Bischofberger:***

Som en kommentar till Nalin vill jag säga att det inte är demokratins yttersta uttryck att man får tala olika språk. Det kan man också göra i diktaturer. Frågan är i stället – hur vi kan hålla balansen i den frihet som jag tror vi måste ha? Där yttrandefriheten ingår som en del. Där ingår också saker som vi inte får göra. Men vi måste sätta gränser när vår frihet kränker människors människovärde.

• ***Nalin Pekgul:***

Jag håller med dig, Erwin, helt och hållet. Det som stör mig lite är när man tror att svenskar har uppfunnit huma-

nismen. Under min barndom i slutet på 1970-talet, blev vänsterstudentrörelsen i Kurdistan stark. Studentrörelsen förbjöd hedersmord i Kurdistan. Det var inte staten som förbjöd. Jag kommer ihåg att det var en borgmästare som hade dödat sin syster. Hela klanen fick fly från staden, ingen fick svara kvar längre. Hedersmorden är borta i Kurdistan, men de återkom här i landet. Det är vanligt att tro att vi svenskar är lika. Jag menar att, alla svenskar inte är lika, lika lite som alla kurder är lika. Som exempel kan jag säga att jag upplevde en stor kulturskillnad när jag som barn var hos mormor och morfar eller farmor och farfar på somrarna. Hos mormor hade de inte ens toaletter i huset. Där fick vi gå i koranskola, ha långa kjolar, byxor under kjolarna och sjal på huvudet. Det var förfärligt och bo där. Samma dag kunde vi åka till farmor i Diyarbekir. Där hade man shorts och t-shirt och kortklippt hår. Vi fick gå ut som vi ville. Det var alltså otroliga skillnader, precis lika stora skillnader som det är här.

En annan sak är att de kurdiska och assyriska värderingarna också bygger på humanismen. Sedan kan man ha väldigt olika värderingar inom samma folkgrupp och inom samma land. För övrigt tycker jag att, Erwin har helt rätt, när det gäller synen på demokratin.

- ***Erica Falkenström:***

Jag vill återkoppla till frågan om vad en gemensam värdegrund skulle kunna innehålla. Jag tänker igen på termerna person och aktör och tänker vidare tillbaka på historien, om Emanuel Kant som i sitt kategoriska imperativ formulerade sig så här: – Du ska alltid betrakta och behandla varje människa i första hand som ett mål i sig, och aldrig enbart som ett medel. Att i första hand värdera varje människa för sin egen skull och inte för vad hon har eller vad hon gör. Det tycker jag är kärnan i en demokrati – och i det goda livet.

- ***Ingemar Odlander:***

Det sades tidigare att demokrati förutsätter en gemensam värdegrund. Hur skapar vi den? Nalin sa att det egentligen räcker med gemensamt språk och gemensamma lagar. Men för dig Erwin, var det lite mer komplicerat. Kan du utveckla det?

- ***Erwin Bischofberger:***

Det första man måste fråga sig är: Åt vilket håll ska vi gå? Svaret måste vara; mot det goda livet. Vi vill alla utveckla ett gott liv. Hur kan vi göra det? Varje människa har rätt till sitt eget liv och till ett människovärdigt liv. Ett samhälle måste ställa upp på detta grundkrav som finns i människovärdesprincipen. Erica formulerade det med hjälp av Kants kategoriska imperativ. I evangeliet står det: Allt vad ni vill att människorna ska göra för er, ska ni göra för dem. Om denna ömsesidighet i synen på varandra inte fungerar, då kan inte demokratin finnas. Det är alltså en förutsättning för demokrati. En demokrati är ett rättsligt författat samhälle. Det är alltså ett samhälle där det finns en rättslig struktur. Etiken är något som kommer inifrån människan själv och som hon utvecklar i samtal med andra. Det kan göras på det dialogtorg som Lennart så fint beskrev med templet, tornet och torget. I historien har det ju varit så att detta så småningom har ingjutits i gemensamma lagar,

överenskommelser. Men etiken och lagarna har helt olika ursprung. Etiken kommer inifrån människan. Lagarna kommer till genom yttre beslut i politiska församlingar. De allra flesta lagar har dock, tror jag, en etisk grundsyn.

• ***Nalin Pekgul:***

En demokrati måste ändå ha en gemensam värdegrund. Exempelvis tycker inte alla kommunister som vi. Det finns kommunister här i landet som tycker att eliten ska bestämma. Det finns nazister som tycker det vore bättre om de själva styrde över folket. Det jag menar är att det finns de som inte vill ha en gemensam värdegrund. Alltså måste demokratin kämpa för en gemensam värdegrund.

• ***Erwin Bischofberger:***

Det var därför som jag tog upp frågan om lagarna. Lagarna kommer till genom majoritetsbeslut. Hitler kom till makten genom majoritetsbeslut. Vad säger du om det? Jag tycker det är farligt. Vi måste hela tiden vara på vår vakt.

I Algeriet finns en grupp militanta muslimer. Du vill inte att de ska företräda din religion. Krigiska kristna ska inte få företräda min religion. Men det finns alltså väldigt stora grupper som demokratiskt vill erövra den politiska makten för att kunna avskaffa den. Detta måste vi absolut undvika. Hur gör vi det? Vi klarar inte det om vi inte har en mycket levande etisk medvetenhet. Det får inte gå så långt att vi i demokratins namn avskaffar demokratin. Det är därför som demokratin inte ingår i värdegrunden utan förutsätter en värdegrund.

• ***Ingemar Odlander:***

Men hur skapar du en gemensam värdegrund i ett samhälle som influeras från så många olika håll?

• ***Erwin Bischofberger:***

Jag kan sammanfatta det så här; Allt detta förutsätter en lång historisk process. Från den grekiska filosofin har vi fått kunskap och från den judiskt – kristna traditionen har vi fått kärlek. Kunskap är bra. Men kunskap kan vara farligt. Därför måste kunskap kombineras med kärlek. Kunskap utan kärlek kan vara destruktiv.

Atombomben är ett typiskt exempel på stor kunskap. I dag kan man göra förändringar av människan på genteknologisk väg. Det är stor kunskap. Men, vi behöver empati och kärlek så att den kunskapen används på rätt sätt. Då får vi också de lagar som vi behöver för att bevara och utveckla det goda livet. Detta kan vi bara få genom etisk medvetenhet som kommer inifrån och som har vuxit fram i en lång historisk process. De största värdena är kunskap och kärlek. Dessa behövs för att upprätthålla människovärdet. Kunskap och kärlek behövs i kombination med varandra, inte var för sig.

• ***Erica Falkenström:***

Hitler lär ha sagt att: – Vilken tur för makthavarna att människorna inte tänker själva.

• ***Lennart Koskinen:***

Jag vill kasta in ett nytt element i diskussionen. Det vi talar om är ju hur vi ska bygga upp och fortsätta arbetet med värdegrunden. Nalin tog upp en av många viktiga saker –

språkets betydelse. Kanske är vi väldigt rationella när vi talar om det medvetna valet och den rationella kunskapen. Vi glömmer ofta att vi människor är ganska irrationella. Paulus säger så här: Det goda jag vill – det gör jag inte, men det onda jag inte vill – det gör jag.

Vi människor fungerar på många olika nivåer. Det finns en risk för att den typen av etik, som Erwin och jag gärna talar om, leder till en slags elit – vi som kan teorierna, vi som har språket, det intellektuella språket, i vår makt. Detta behövs och vi jobbar med det ända från skolan. Men det som har visat sig vara mycket, mycket verksamt i den här processen är kultur. Vi behöver, från tidig ålder, litteratur, läsning, nya bilder med nya intryck, dramatik, konstens alla olika uttrycksformer. Konsten gör oss till subjekt. Den måste vi ta ställning till, men den har inga färdiga lösningar. När vi läser en bok, ser en film eller ett teaterstycke upplever vi nya och olika saker och vi tar ställning. Särskilt i litteraturen och i dramatiken kommer alla de här etiska vägvalen. Där blir de tydliga. Genom att på detta sätt konfronteras, möta och leva sig in i kulturen, så aktiveras vi själva på många nivåer. Här finns den stora utmaningen.

När vi nu talar om Sörmland och om skolan och alla de institutioner som finns företrädda här, gäller det att klargöra hur vi ska levandegöra kulturen. Vi måste se till att kulturen inte bara blir så kallad finkultur för de personer som är intellektuella. Det ska vara folkets kultur, där alla, från de små barnen och uppåt, har tillgång till någonting levande. Det är kopplat till torget, tornet och templet. Idag är det torget som styr kulturen det vill säga den kommersiella kulturen. Det gäller reklam och varumärken. Men det innehåller också våld och sexism. Häri ligger en väldig utmaning att arbeta med – också lokalt. Hur ska vi, du och jag, frigöra kulturen? Släpp kulturen loss – den är vår!

• ***Nalin Pekgul:***

Språket är viktigt för mig som värdegrund. Jag ska ta ett exempel. När den svenska ekonomin försämrades i början av 90-talet drabbades alla medborgare i det här landet. I Tensta trodde människor som kom till vårdcentralen att, skälet till att det var färre anställda och att de fick sämre vård, var att de var utlänningar. Det var inte för att Sveriges ekonomi hade blivit sämre. Det goda livet för mig innebär att jag har kontroll över mitt liv och att jag vet vad som händer runt omkring mig. I det här fallet handlade det om människor som inte kunde språket. De hade inte en aning om vad som hände runt omkring dem. Det är därför jag trycker så hårt på språkets betydelse.

Jag har också en fråga. Å ena sidan är vi eniga om att vi ska föra en etisk diskussion och att vi ska tolerera Ny demokrati i riksdagen. Å andra sidan kom det partiet in i riksdagen, på grund av människors politikerförakt och för att folk var trötta på oss andra politiker. Jag förstår mig inte riktigt på ditt resonemang, Erwin. Skulle vi ha förbjudit dem i såna fall?

• ***Erwin Bischofberger:***

För att inte göra det möjligt att demokratiskt avskaffa demokratin måste vi hålla den etiska flaggan i topp.

Det är majoriteten i riksdagen som stiftar lagar och som delar denna gemensamma värdegrund. Kom ihåg det som Churchill sa: – Demokratin är det sämsta av alla statsskick, men bättre än alla andra.

Demokratin bärs av de värden som jag har nämnt och den ser till att den odemokratiska andan inte får någon plats. Om så blir fallet, blir det bara på yttersta kanten, i marginalen.

• Erica Falkenström:

När det gäller demokrati så är det synnerligen viktigt att var och en tar ett personligt ansvar. Vi behöver vara medvetna och expandera den ”inre kärnan”, använda vårt civilkurage. Vi ska vara delaktiga i demokratin och ladda den med ett värde.

• Lennart Koskinen:

Vi har talat om människovärde och människans oändliga möjligheter i ett mångkulturellt samhälle och i våra möten med varandra.

När tiden nu är slut tar jag hjälp av en dikt. En dikt säger ofta mer än tusen ord. ***Tomas Tranströmer*** *uttrycker det som vi har talat om under den här eftermiddagen så här:*

”Inne i den väldiga romanska kyrkan trängdes turisterna i halvmörkret.

Valv gapade bakom valv och ingen överblick.

Några ljuslågor fladdrade.

En ängel utan ansikte omfamnade mig och viskade genom hela kroppen.

Skäms inte för att du är människa, var stolt.

Inne i dig öppnar sig valv bakom valv, oändligt.

Du blir aldrig färdig och det är som det ska.

Blind av tårar föstes jag ut på den solsjudande piazzan.

Tillsammans med mr and mrs Jones.

Herr Tanaka och

Signora Sabatini

Och inne i dem alla öppnade sig valv bakom valv, oändligt.”

REDAKTÖR: ULLA HAGMAN
FORM OCH PRODUKTION: L&W REKLAM, NYKÖPING
PROJEKTLEDARE: EVA AALBU, LÄNSSTYRELSEN



LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län